

NIJOLĖ LIETUVNINKAITĖ

KNYGOTYROS SPAUDINIAI VACLOVO BIRŽIŠKOS ASMENINĖJE BIBLIOTEKOJE

Kauno technologijos universiteto bibliotekoje saugoma per 2 000 bibliografo Vac. Biržiškos asmeninės bibliotekos spaudinių. Profesoriaus kolekcija į tuometinę Kauno universiteto biblioteką (toliau – KUB) pateko 1944 m. vasarą, Vac. Biržiškai pasitraukus į Vakarus. Spaudinius iš ilgamečio jos vadovo buto Trakų gatvėje pergabeno kolegos bibliotekininkai. Inventoriaus knygoje jie buvo užregistruoti 1948–1950 m. Reorganizavus Kauno universitetą 1950 m., dauguma fondo perduota kitoms Lietuvos bibliotekoms. Kartu išsiskleidė ir Vac. Biržiškos kolekcija. Šiuo metu arti 1 000 jos spaudinių saugo Vilniaus universiteto biblioteka. Vac. Biržiškos asmeninių knygų rasime ir kitose Vilniaus bei Kauno didžiosiose bibliotekose.

Vac. Biržiškos bibliotekos šaltiniai yra KUB inventoriaus knyga, knygos ženklai, amžininkų memuarai bei paties profesoriaus įrašai. Pastarieji lakoniškai nurodo knygos priklausomybę, įsigijimo datą ir cilės numerį bibliotekoje. Ją sudaro knygotyros, gamtos, teisės, istorijos, filologijos, pedagogikos mokslų, grožinės literatūros bei įvairaus turinio spaudiniai. Remiantis Vac. Biržiškos knygos įrašais ir KUB inventoriaus knyga, galima teigti, kad jis sukaupe maždaug 5 000 spaudinių asmeninę biblioteką. Jos komplektavimas yra susijęs su Vac. Biržiškos knygotyriu, pedagoginiu ir bibliotekiniu darbu.

Knygotyros spaudiniai sudaro maždaug 300 įvairiakalbių knygų ir periodikos leidinių. Rinkinyje vyrauja rusų, lenkų ir vokiečių leidiniai (90 proc.), o likusi dalis (10 proc.) tenka lietuvių, anglų, prancūzų bei kitoms kalboms. Knygotyros spaudinių chronologinės ribos apima XIX–XX a. pirmąją pusę. Jiems priskiriame knygos istorijos, bibliografijos ir bibliotekininkystės literatūrą. Šiame straipsnyje mums rūpi knygotyros rinkinio teminė sudėtis, jo reikšmė ir vaidmuo Vac. Biržiškos mokslinėje, pedagoginėje ir bibliotekinėje veikloje.

Knygos istorija. Šios tematikos Vac. Biržiškos bibliotekos literatūra rodo, kad jis išsamiai susipažino su užsienio šalių knygotyriminkų veikalais. Jie pravertė Vac. Biržiškos knygotyriminiame darbe bei knygos istorijos straipsnių „Lietuviškajai enciklopedijai“ rengimui. Vokiečių inkunabulistikos tyrinėjimus Vac. Biržiška panaudojo apžvalgoje ir biogramose „Lietuviškojoje enciklopedijoje“. Straipsnyje apie J. Gutenbergą jis rėmėsi savo bibliotekos literatūros šaltiniais¹. Vac. Biržiška nurodė G. Domelio (Domel), G. Bogengo (Bogeng) bei kitų vokiečių autorių knygas. Jis sukaupe daugelio mokslininkų XV–XVI a. knygos istorijos darbus. Į Vac. Biržiškos asmeninę biblioteką pateko K. Šotenloerio (Schottenloher), H. Bar-

¹ Biržiška V. Gutenbergas // LE. K., 1941. T. 9. Sklt. 910–914.

gės (Barge) monografijos, apėmusios vokiečių knygos istoriją nuo ištakų iki XX a. „Lietuviškajai enciklopedijai“ Vac. Biržiška parašė biogramą apie spėjama judamųjų metalinių raidžių ir spausdinimo meno išradėją olandą L. Kosterį (Coster)². Jis rėmėsi knygotyrininko G. Cedlerio (Zedler) polemine knyga apie L. Kosterį bei jau minėto G. Bogengo darbais. Biogramoje Vac. Biržiška aptarė ir G. Cedlerio knygą, kurios teiginiai dėl L. Kosterio spaudos išradimo sukėlė knygos istorikų polemiką. Vac. Biržiškos bibliotekoje buvo keli inkunabulų katalogai, išleisti Rusijoje ir Vokietijoje. Profesorius domėjosi žymios Elzevirų leidyklos Olandijoje leidiniais ir pats turėjo jų savo bibliotekoje. Jis taip pat įsigijo anglo H. Kopindžerio (Copinger) sudarytą Elzevirų katalogą (Londonas, 1927). Sudarytojo nereikia painioti su inkunabulų tyrinėtoju Valteriu Arturu Kopindžeriu. Šį katalogą Vac. Biržiška panaudojo straipsnyje apie Elzevirų leidyklą „Lietuviškajai enciklopedijai“³. Jis kaupė ir kitų šalių knygos istorijos literatūrą. Vac. Biržiška turėjo vieną pirmųjų šios tematikos rusų mokslo populiarinimo literatūros leidinių – S. Librovičiaus „Knygos istoriją Rusijoje“ (1914), ir kitus šios šalies knygos istorijos darbus. Jis gerai susipažino su Lenkijos knygotyrininkų laimėjimais. Vac. Biržiškos bibliotekoje yra M. Voicechovskos (Wojciechowska), Z. Glogerio (Gloger), M. Rulikowskio (Rulikowski) knygotyros veikalų. Lenkų literatūros istoriko ir bibliografo L. Bernackio (Bernacki), parašiusio monografiją „Pirmoji lenkiška knyga“ (1918), biogramą Vac. Biržiška įdėjo į „Lietuviškąją enciklopediją“⁴.

Vac. Biržiška skyrė nemažai dėmesio knygos meno literatūrai. Jis turėjo prancūzų ir vokiečių knygų iliustravimo istorijos darbų. Vac. Biržiškai taip pat rūpėjo poligrafija. Jis kaupė knygynų ir spaustuvių istorijos leidinius. L. Abramovičiaus (Abramowicz) knygoje lenkų kalba „Keturi spaustuvių amžiai Vilniuje. 1525–1925“ (1925) yra Vac. Biržiškos marginalijų. Jis taisė korektūros klaidas, patikslino kai kuriuos Vilniaus spaustuvių veiklos faktus.

Vac. Biržiška domėjosi 1899–1930 m. Peterburge veikusios Rusijos bibliologijos draugijos veikla. Draugijos nariai buvo lietuvių bibliografai E. Volteris ir S. Baltramaitis, istorikas ir bibliofilas I. Lappo, vėliau (1933–1940) dėstęs Kauno universitete. Vac. Biržiška įsigijo 1912–1916 m. Bibliologijos draugijos pranešimų ir ataskaitų rinkinius, įstatus. E. Volterio biografija, veiklos apžvalga ir jo darbų bibliografija buvo įdėta 1913 m. leidinyje. Vac. Biržiška bibliografijos sąrašė pasižymėjo jam aktualius E. Volterio straipsnius Rusijos periodiniuose ir tęstiniuose leidiniuose. Draugijos įsteigėjo A. Loviagino 1916 m. teorinio darbo rusų kalba „Bibliologijos apybraiža“ medžiagą Vac. Biržiška panaudojo straipsniui apie bibliologiją⁵. Profesorius sukaupe nemažai jo moksliniam darbui reikalingos literatūros bibliofilijos teorijos ir istorijos tema. Bibliofilijos apžvalgoje „Lietuviškoje enciklopedijoje“ Vac. Biržiška rėmėsi vokiečių G. Šneiderio (Schnei-

² Biržiška V. Coster Laurens Janszoon // LE. K., 1937. T. 5. Sklt. 817–818.

³ Biržiška V. Elzevirai // LE. K., 1939. T. 7. Sklt. 810–811.

⁴ Biržiška V. Bernacki Liudvikas // LE. K., 1935. T. 3. Sklt. 627.

⁵ Biržiška V. Bibliologija // LE. K., 1935. T. 3. Sklt. 848.

der) ir minėto G. Bogengo darbai⁶. Daugumą literatūros šaltinių jis nurodė taip pat iš savo asmeninės bibliotekos. G. Bogengo mokslinius darbus Vac. Biržiška įvertino recenzijoje „Bibliografijos žiniuose“⁷. Jis apžvelgė didelės apimties monografiją vokiečių kalba „Didieji bibliofilai“ (1922) ir „Bibliofilijos įvadą“ (1931). Pastarasis, Vac. Biržiškos nuomone, galėjo būti geras vadovas XXVII knygos mėgėjų draugijai – lietuvių bibliofilams. Jis pažymėjo, kad G. Bogengas pirmasis pabandė apžvelgti bibliofilijos teoriją ir istoriją. Šioje knygoje išliko lapeliai su Vac. Biržiškos įrašais. Iš jų matome, kad profesorius pirmiausia domėjosi teorijos klausimais. Vac. Biržiška taip pat žymėjo si bibliofilijos terminus. Kai kuriuos iš jų įtraukė į „Lietuviškąją enciklopediją“⁸. Straipsnyje apie bibliofiliją Vac. Biržiška paminėjo turėtus vokiečių ir lenkų leidinius apie žymią XV–XIX a. bibliofilų asmenines bibliotekas⁹. Vac. Biržiškos knygotyros rinkinių praturtino XX a. Rusijos, Lenkijos, Vokietijos bibliofilų draugijų periodiniai leidiniai. Profesorius kaupė literatūrą iš knygos ženklų istorijos ir jų katalogus. P. Galaunės ir V. Cimdkauskos knygos ženklų istorijos apžvalgas Vac. Biržiška nurodė „Lietuviškosios enciklopedijos“ straipsnyje apie ekslibrisą¹⁰. Jis įsigijo vokiečių, estų, rusų ekslibrisų teminių ir parodų katalogų, 1907 m. Varšuvoje išleistą V. Vitygo (Wittyg) darbą apie XVI–XX a. lenkų bibliotekų ekslibrisus, V. Adariukovo „Rusų knygos ženklo“ (1922) antrąjį leidimą. Vac. Biržiškos bibliotekoje buvo leidinių apie popieriaus gamybą ir vandenženklius. Iš P. Galaunės 1930 m. jis gavo Fr. Piekosinskio (Piekosinski) studiją apie viduramžių popieriaus vandenženklius Lenkijos archyvų bei bibliotekų rankraščiuose. A. Vasiliauskas padovanojo Vac. Biržiškai leidinį „Pirmoji Kauno popieriaus dirbtuvė“ (1937). Vac. Biržiška komplektavo archyvų istorijos literatūrą. Šiai tematikai priklauso daugiausia rusų ir lenkų darbai. Archyvai tyrinėti ir Lietuvoje. Vac. Biržiškos iniciatyva KUB ėmėsi bibliotekos rankraštyne buvusios archyvinės medžiagos leidybos. Pirmąjį „Istorijos archyvo“ tomą 1934 m. parengė istorikas K. Jablonskis. Vac. Biržiškos bibliotekos egzemplioriuje yra parengėjo dedikacija: „Šio leidinio iniciatoriui ir ragintojui/ gerbiamajam prof. Vaclovui Biržiškai/ atsiprašantis už turėtus dėl jo/ nemalonumus./ K. Jablonskis/ 1934.VI.17 d.“ Lenkų knygotyrininkas S. Kotas (Kot) padovanojo Vac. Biržiškai 1935 m. pasirodžiusį angliškų rankraščių leidinį apie Lenkijos ir Anglijos kultūrinius ryšius. Jame S. Kotas minėjo Vac. Biržišką ir S. B. Chylinskio lietuviškos Biblijos paieškas Anglijoje. Jis įrašė dedikaciją: „Gerbiamam ponui/ Prof. Vaclovui Biržiškai/ Univ. bibl. dir. Kaune/ su tikra pagarba/ Stanislaw Kot/ Vilnius 20 kovo 1935“ („Szanownemu Panu/ prof. Wacławowi Birżyszka/ dyr. Bibl. Unw. Kowna/ z prawdziwym szacunkiem/ Stanislaw Kot/ Wilno 20 wzesnia 1935“). Vac. Biržiškos bibliotekoje buvusi knygos istorijos literatūra praverė jo moksliniam darbui „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ bei bibliotekinei ir bibliofilinei veiklai XXVII knygos mėgėjų draugijoje.

⁶ Biržiška V. Bibliofilija // LE. K., 1935. T. 3. Skit. 831–833.

⁷ Biržiška V. Naujausioji vokiečių literatūra apie knygas ir bibliotekas // Bibliografijos žinios. 1931. Nr. 3. P. 90–91.

⁸ Biržiška V. Bibliomanija // LE. K., 1935. T. 3. Skit. 848–849.

⁹ Biržiška V. Bibliofilija // LE. K., 1935. T. 3. Skit. 833.

¹⁰ Biržiška V. Ekslibrisas // LE. K., 1939. T. 7. Skit. 1392–1393.

Bibliografija. Jai tenka didelė knygotyros spaudinių rinkinio dalis. Užsienio bibliografų teorijos darbu įtaką Vac. Biržiškai plačiau aptarė prof. V. Žukas „Lietuvių bibliografijos istorijoje“ (1983). Svarbiausią vietą sukauptoje bibliografijos literatūroje užima mokslo veikalai. Vac. Biržiška savo darbe „Bibliografija“ (1935) bei apžvalgoje „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ paminėjo kelis užsienio mokslininkus¹¹. Didžiausią įtaką jam, o kartu ir lietuvių bibliografijos raidai turėjo vokiečio G. Šneiderio (Schneider) teorija. Pastarojo „Bibliografijos vadovėlis“ („Handbuch der Bibliographie“) 1923–1930 m. buvo išleistas keturis kartus. Vac. Biržiška jau pirmiesiems leidimams paskyrė išsamią recenziją¹². Vadovėlį jis įvertino kaip darbą „bibliografijos mokslo riboms“ nustatyti. Recenzentui rūpėjo, kiek jame atsispindi lietuvių bibliografija, ir nurodė jos trūkumus. Vac. Biržiška reziumavo, kad G. Šneiderio veikalas turi didelę reikšmę specialistams. Vėliau „Bibliografijos žiniuose“ jis palygino ketvirtąjį vadovėlio leidimą su ankstesniais ir pažymėjo, kad G. Šneideris papildė ir išplėtė medžiagą, nors lietuvių bibliografijos apžvalgoje vėl liko spragų¹³. Vac. Biržiška rėmėsi lenkų bibliografo S. Vrtel-Vierčynskio (Wrtel-Wierczyński) darbais. Bibliografijos mokslo problemas S. Vrtel-Vierčynskis nagrinėjo veikaluose „Bibliografijos organizacija Lenkijoje“ („Organizacja bibliografji w Polsce“) ir „Bibliografija, jos esmė, objektas ir šaltinis“ („Bibliografja, jej istota, przedmiot i początki“), išleistuose 1921 ir 1923 m. Lvove. Vac. Biržiška taip pat pasinaudojo Rusijos knygotyryninko E. Šamurino „Bibliografinio darbo metodika“ (1933). Jis turėjo ir daugiau užsienyje išleistų bibliografijos metodikos darbų. Reikšmingos Vac. Biržiškai buvo Čekoslovakijos bibliografijos instituto įkūrėjo J. Živni (Živny) teorinės pažiūros. Vac. Biržiška įsigijo jo 1936 m. lenkų kalba pasirodžiusį leidinį „Bibliografija ir bibliologija: suvokimas, objektas, vystymasis“ („Bibliografja i bibliologja: pojęcie, przedmiot, rozwój“). Vac. Biržiškos bibliotekoje yra teorijos klausimams skirtas „Bibliografijos rinkinys“ („Miscellanea bibliographica“ Helsinki, 1925), estų bibliografo Fr. Puksoo darbai. Su Fr. Puksoo Vac. Biržiška susirašinėjo ir kartu dalyvavo Baltijos šalių bibliotekininkų draugijų veikloje. Fr. Puksoo knygoje „Bibliografijos koordinacija“ („Coordination bibliographica“, Tartu, 1936) yra dedikacija Vac. Biržiškai rusų kalba: „Didžiai gerbiamam/kolegai V. Biržiškai/ nuo autoriaus“ Vac. Biržiška įsigijo knygų (daugiausia lenkų autorių) iš bibliografijos istorijos.

Vac. Biržiška naudojosi bibliografijos ir bibliotekininkystės bibliografinėmis priemonėmis, išleistomis Šveicarijoje, Lenkijoje ir Rusijoje. Jis turėjo M. Gode (Godet) sudarytą „Bibliografinį indeksą“ („Index Bibliographicus“, Ženeva, 1925). Jo pirmoji dalis apėmė 34 šalių nacionalinės bibliografijos medžiagą. M. Gode įtraukė į rodyklę ir lietuvių žurnalą „Knygos“. Lenkų bibliografo V. Hano (Hahn) rodyklę „Lenkijos bibliografijos bibliografija“ („Bibliografja bibliografji Polskiej“.

¹¹ Biržiška V. Bibliografija // LE. K., 1935. T. 3. Sktd. 834–841.

¹² Biržiška V. Po naujausias bibliografijas apsižvalgius // Baras. 1925. Kn. 1. P. 78–80.

¹³ Biržiška V. Naujausioji vokiečių literatūra apie knygas ir bibliotekas // Bibliografijos žinios. 1931. Nr. 3. P. 90–91.

Lvovas, 1921) Vac. Biržiška trumpai pristatė žurnale „Knygos“: „Knyga būtina reikalinga kiekvienam lietuviui mokslo darbininkui, nes paduoda lenkų bibliografijų bibliografiją visų mokslo sričių, kur daug vietos buvo visada pavedama Lietuvai“¹⁴. Kartu Vac. Biržiška paminėjo ir kitų šalių panašias XX a. bibliografines priemones. Jis įsigijo rusų ir vokiečių bibliografinių priemonių, skirtų bibliotekiniškai.

Vac. Biržiškos rinkinyje yra lietuvių, latvių, lenkų, rusų, vokiečių retrospektyviosios nacionalinės bibliografijos darbų. Vac. Biržiška įsigijo J. Angrabaičio, S. Baltramaičio, E. Volterio rodykles. S. Baltramaičio „Lietuviškų ir senųjų prūsų knygų sąrašą“ (1892) tikriausiai gavo iš paties autoriaus, studijuodamas Peterburge. Šiame leidinyje yra daug marginalijų rusų ir lietuvių kalbomis – S. Baltramaičio ir Vac. Biržiškos papildymų. M. Urbšienė padovanojo Vac. Biržiškai lituanikos bibliografinę rodyklę. Ji įrašė: „Nr. 3/Vaclovui Biržiškai/M. Urbšienė/1934.XII.17.“ Paties Vac. Biržiškos kapitalinio veikalo „Lietuvių bibliografija“ korektūros egzemplioriuose, esančiuose jo bibliotekoje, yra kruopštaus bibliografo darbo pėdsakų – papildymų, pastabų, korektūros įrašų. Ketvirtosios „Lietuvių bibliografijos“ dalies abiejuose tomuose yra Vac. Biržiškos dedikacijos žmonai Aleksandrai. Dar vieną „Lietuvių bibliografijos“ (D. 4. T. 2) egzempliorių autorius buvo paskyręs savo vadovaujamai bibliotekai: „Univ. bibliotekai/Vac. Biržiška“. Bibliografijos rinkinyje yra visi nepriklausomybės laikotarpio lietuvių šakinės bibliografijos leidiniai. Čia paminėsime tas bibliografines rodykles, kuriose yra jų sudarytojų autografai. Z. Slaviūnas „Lietuvių etnografinės muzikos bibliografijoje“ (1938), padovanotoje Vac. Biržiškai, įrašė: „Didžiajam Bibliografui prof. V. Biržiškai./Z. Slaviūnas–Slavinskas/39.I.26.“ Z. Ivinskis 1938 m. parengė „Senovės lietuvių religijos bibliografiją“. Vac. Biržiškos bibliotekos egzemplioriuje yra jam skirta dedikacija: „Aukštai Gerb. p. prof. V. Biržiškai/su gilia pagarba/Autorius./1938.III.29.“ Kitas Kauno universiteto kolega St. Kolupaila įteikė Vac. Biržiškai „1934 m. hidrologinę bibliografiją“ su tokiu įrašu: „Didžiai gerbiamam Lietuvos Bibliografijos/ Kūrėjui prof. Vac. Biržiškai/ autorius pirmo šios rūšies/ bibliogr. leidinio/S. Kolupaila/1935.XI.21.“ J. Elisonas padovanojo Vac. Biržiškai 1938 m. išleistą zoologijos bibliografinę rodyklę. Latvijos nacionalinei bibliografijai atstovauja J. Misinio (Misins) dviejų tomų „Latvių literatūros rodyklė“ (1924–1937), apimanti 1585–1910 m. latviškus spaudinius. Šią rodyklę Vac. Biržiška recenzavo „Bare“. Jis rašė, kad šis „tiesiog milžiniškas darbas duoda senos ir naujos latvių literatūros pilną vaizdą“¹⁵. Recenzentas analizavo ne tik naujoves (žurnalų ir straipsnių rinkinių turinio atskleidimą), bet ir pastebėtus trūkumus (nebuvo chronologinės rodyklės, nenurodyta knygų saugojimo vieta ir kt.). Vac. Biržiška įsigijo XIX–XX a. lenkų nacionalinės bibliografijos darbų. Jo bibliotekoje buvo keli K. Estreicherio (Estreicher) „Lenkų bibliografijos“ tomai. Vac. Biržiška turėjo žymaus rusų bibliografo ir knygos istoriko V. Undolskio retrospektyviosios bibliografijos leidinį „Slavų–rusų bibliografijos

¹⁴ Biržiška V. Bibliografija // Knygos. 1922. Nr. 2/3. P. 154.

¹⁵ Biržiška V. Po naujausias bibliografijas apsižvalgius // Baras. 1925. Kn. 1. P. 76–78.

apybraiža" (Maskva, 1871), apėmusį 1491–1864 m. rusų cerkvės spaudinius. Vac. Biržiška ėia pasižymėjo knygas, išleistas Supraslio, Gardino, Vilniaus, Černigovo ir Mogiliovose spaustuvėse. Vokietijos nacionalinę bibliografiją Vac. Biržiškos bibliotekoje pristato einamosios bibliografijos darbai. Vac. Biržiška turėjo ir kitų šalių nacionalinės bibliografijos leidinių.

Bibliotekoje susikauė lietuvių ir lenkų personalinės bibliografijos rodyklių. Jų Vac. Biržiškai padovanojo sudarytojai I. Kisinas ir A. Merkelis. Pastarasis „J. Jablonskio bibliografiją" (1931) Vac. Biržiškai įteikė su tokiu įrašu: „Didžiai gerbiamam/ ir brangiam mokytojui prof. V. Biržiškai,/ padėjusiam man šią bibliografiją/ sutvarkyti./ A. Merkelis/ Kaunas,/ 1931. VI. 25." I. Kisinas keliose dedikacijose taip pat pabrėžė svarbų Vac. Biržiškos, kaip mokytojo ir patarėjo, vaidmenį. Rodyklėje „Prof. Mykolo Biržiškos bibliografija" (1931. D. I.) I. Kisinas įrašė: „Didžiai gerbiamam/ savo Mokytojui ir Kelrodžiui/ prof. Vac. Biržiškai/ Dėkingas/ Autorius./ Vilkavišky,/ 1931. VI. 16." Lenkų bibliografai daug dėmesio skyrė poetui A. Mickevičiui. Vac. Biržiška įsigijo L. Stolaževičiaus (Stolarzewicz) 1924 m. Vilniuje išleistas dvi poetui skirtas personalines bibliografijos rodykles lenkų kalba. Šiuos darbus Vac. Biržiška recenzavo „Bare"¹⁶. Rodykles vertino kritiškai, neatmesdamas jų pagalbines reikšmės A. Mickevičiaus kūrybos tyrinėjimams. Kartu recenzentas pateikė poeto kūrinių vertimų į lietuvių kalbą papildymus. Vėliau Vac. Biržiška įsigijo M. Brenšteino sudarytą specialią A. Mickevičiaus kūrybos vertimų į lietuvių kalbą rodyklę.

Vac. Biržiška daug dėmesio skyrė rekomendacinei bibliografijai. Jis turėjo XIX–XX a. pirmosios pusės lietuvių, rusų ir lenkų rekomendacinės bibliografijos darbų, tarp jų – S. Matulaičio, K. Šleivio rodykles. Vac. Biržiška visada gilinosi į savišvietos klausimus. Savo bibliotekoje jis surinko daugelį rusų rekomendacinės bibliografijos leidinių, skirtų savišvietai (J. Bytovto, I. Janžulos, I. Vladislavlevo, Z. Bogomazovos ir kitų bibliografų rodykles).

Bibliografijos rinkinyje yra Rusijos ir Lenkijos periodinių leidinių straipsnių ir pagalbinių rodyklių. Vac. Biržiška naudojosi žurnalo „Vestnik Evropi" 1866–1890 m. ir Rusijos laisvosios ekonominės draugijos „Trudi" 1855–1875 m. straipsnių bei kitų periodinių leidinių pagalbinėmis rodyklėmis.

Vac. Biržiška neapsiėjo be knygų leidybos ir prekybos bibliografinių priemonių. Jis įsigijo Lietuvos, Rusijos, Lenkijos ir Vokietijos knygynų bei leidyklų katalogų. Bibliotekoje yra XIX a. Varšuvos St. Geištoro (Geisstor) ir T. Paprockio (Paprocki) knygynų katalogai. Vac. Biržiška domėjosi XX a. pradžios Peterburgo antikvariatų (S. Trusovo, N. Bazikino ir kt) išleistais katalogais. Jis turėjo Vokietijos M. Nymeyerio (Niemeyer) ir K. Hyrzemano (Hiersemann) leidyklų jubiliejinius katalogus. Pastaroji leidykla specializavosi leisti humanitarinių mokslų ir bibliografijos darbus.

Iš kitų Vac. Biržiškai priklausiusių bibliografijos leidinių paminėsime L. Čarkovskio (Czarkowski) 1922 m. rodyklę „Lenkų slapyvardžiai ir slapyraidės" („Pseudonimy ir kryptonimy polskie"). Vac. Biržiškos dėmesį patraukė į šį leidinį patekę

¹⁶ Biržiška V. Po naujausias bibliografijas apsižvalgius // Baras. 1925. Kn. 1. P. 80–82.

lietuvių bei lenkų, rašiusių Vilniaus periodinėje lenkiškoje spaudoje, slapyvardžiai. Juos bibliografas specialiai pasižymėjo. Jo bibliotekoje yra knyga „Bibliografijos retenybės“ („Curiosités bibliographiques“), išleista 1845 m. Paryžiuje. Vac. Biržiška įsigijo V. Andriukovo „Rusų tipografinių šriftų bibliografiją“ (Maskva, 1926) ir kitų įvairių bibliografijos leidinių. Jo sukauptas bibliografijos literatūros rinkinys iki šiol neprarado savo mokslinės ir istorinės vertės, nes jame yra svarbiausi XIX–XX a. pirmosios pusės Lietuvos, Rusijos, Lenkijos ir Vokietijos bibliografų darbai. Didelę įtaką Vac. Biržiškos bibliografinėi veiklai turėjo G. Šneiderio, J. Živni, S. Vrtel-Vierčynskio ir kitų mokslininkų teorinės pažiūros. Savo bibliotekoje esančius bibliografijos literatūros šaltinius Vac. Biržiška panaudojo „Lietuviškosios enciklopedijos“ straipsniuose ir teorijos darbuose. Jo paskelbtos reikšmingesnių užsienio leidinių recenzijos supažindino su naujais bibliografijos mokslo ir praktikos laimėjimais, padėjo juos skleisti.

Bibliotekininkystė. Vac. Biržiška, dar gimnazistas pamėgęs bibliotekininko darbą, o nuo 1923 m. tapęs ilgamečiu KUB vadovu, visą laiką plėtė bibliotekininkystės teorines ir praktines žinias. Kartu savo asmeninėje bibliotekoje kaupė reikiamą literatūrą. Šiame rinkinyje yra nemažai bendro pobūdžio darbų. Vac. Biržiškai taip pat rūpėjo užsienio šalių bibliotekų patyrimą pritaikyti Lietuvoje. Profesorius 1918 m. lankė bibliotekininkų kursą A. Šaniavskio liaudies universitete Maskvoje. Jo bibliotekoje yra ankstesnių 1914–1915 m. kursų programos. Tuo metu ten dėstė bendrąją, gamtotyros, grožinės literatūros bibliografiją, bibliotekų fondų komplektavimo dalykus. Įsigytus bibliotekininkystės mokslo darbus Vac. Biržiška recenzavo spaudoje. „Bibliografijos žiniose“ 1931 m. jis paskelbė vokiečių mokslininko V. Garthauzeno (Gardthausen) dviejų dalių „Mokslinės bibliotekininkystės vadovėlio“ („Handbuch der wissenschaftlichen Bibliothekskunde“), išleisto 1920 m. Leipcige, recenziją. Vadovėlį apibūdino neigiamai: „vietoj sistemingo kurso jo patiekta gan chaotiškas įvairių įvairiausių faktinių žinių rinkinys“¹⁷. Toje pačioje recenzijoje Vac. Biržiška daug palankiau atsiliėpė apie Fr. Milkau (Milkau) redaguotą „Bibliotekininkystės vadovo“ („Handbuch der Bibliothekswissenschaft“) 1931 m. pirmąjį tomą, nors pabrėžė, kad jis labiau skirtas knygos istorijai¹⁸. Antrasis šio vadovo tomas, supažindinęs su bibliotekų tvarkymu, pasirodė 1933 m. Jo medžiagą Vac. Biržiška panaudojo „Lietuviškosios enciklopedijos“ straipsnyje apie bibliotekas¹⁹. Šiame straipsnyje nurodytų literatūros šaltinių sąrašą matome A. Prėdeko (Preedek) „Moderniąją anglų bibliotekininkystę“ („Die moderne englische Bibliothekswesen“), išleista 1930 m., ir kitus užsienio bibliotekininkystės darbus iš Vac. Biržiškos kolekcijos. Vac. Biržiška daug dėmesio skyrė bibliotekų organizavimo ir tvarkymo, darbo metodikos klausimams. Straipsnyje „Viešųjų bibliotekų organizacija užsieniuose“ jis rėmėsi turima literatūra apie JAV, Belgijos, Rusijos ir

¹⁷ **Biržiška V.** Naujausioji vokiečių literatūra apie knygas ir bibliotekas // Bibliografijos žinios. 1931. Nr. 3. P. 91.

¹⁸ Ten pat. P. 91.

¹⁹ **Biržiška V.** Biblioteka // LE. K., 1935. T. 3. Sklt. 850–860.

Čekoslovakijos bibliotekas²⁰. Jų patyrimo pagrindų pasiūlė Lietuvos viešųjų bibliotekų tinklo kūrimo dėsnius. Vac. Biržiška įsigijo Rusijos bibliotekininkystės specialistų darbų, analizavusių bibliotekų statistikos metodus, universitetinių bibliotekų padėtį. Jis domėjosi ir vaikų bei mokyklos bibliotekų organizavimo ir tvarkymo principais Rusijoje. Vac. Biržiška turėjo kelis katalogavimo metodikos leidinius, reikalingus darbui KUB. Ch. Gorfunkelio knygoje „Dešimtainė bibliotekinė sistema ir jos pritaikymas įvairių tipų bibliotekose“ (Gomelis, 1920) yra daug Vac. Biržiškos įrašų. Jis vertė terminus, kurių dalį vėliau pritaikė KUB sisteminiame kataloge. Ne mažiau Vac. Biržiškai rūpėjo abėcėlinio katalogo organizavimo klausimai. Jis įsigijo lenkų metodinės literatūros, o KUB darbe pasinaudojo Lenkijos masinių bibliotekų praktika. Vac. Biržiška gilinosi į privalomojo spaudinių egzemplioriaus problemą, tuo metu labai opią Lietuvoje. Jis atidžiai studijavo lenkų bibliotekininko E. Gaberlės (Gaberle) apybraižą apie privalomąjį spaudinių egzempliorių Lenkijoje. Ja vadovavosi savo straipsnyje „Privalomieji egzemplioriai“²¹. Vac. Biržiškai rūpėjo teisinė bibliotekų padėtis. Jis neapsiėjo be Lietuvoje išleistų (vertimų ir originalių) bibliotekininkystės darbų. Itin retu leidiniu galime laikyti „Karo apygardų ir pulkų karininkų bibliotekoms vesti vadovėlį“, kurį parengė Karo mokslo draugija. Jis buvo išspausdintas šapirografu tik 20 egz. tiražu. Vac. Biržiška rašė skaitybės klausimais ir savo bibliopsichologijos kūrėjo N. Rubakino bei lenkų, vokiečių, danų šios tematikos darbų. Bendro pobūdžio bibliotekininkystės literatūrą papildė keli Rusijos ir Lenkijos periodiniai leidiniai. Lenkų bibliotekininkų draugija nuo 1917 m. leido „Bibliotekų apžvalgą“ („Przegląd biblioteczny“). Vac. Biržiška įsigijo 1927–1935 m. komplektus.

Vac. Biržiškos kolekcijoje susikaupė bibliotekų istorijos literatūros. Jis rinko leidinius apie Vilniaus viešąją ir universiteto bibliotekas. Vac. Biržiška įsigijo 1911 m. rusų kalba pasirodžiusį A. Milovidovo leidinį „Iš Vilniaus viešosios bibliotekos istorijos“, XX a. pradžios šios bibliotekos veiklos ataskaitų bei vadovų. Vac. Biržiškos bibliotekoje yra lenkų kultūros istoriko ir bibliotekininko M. Brenšteino (Brensztejn) darbų. M. Brenšteinas 1922 m. išleido istorinę apybraižą „Vilniaus universiteto biblioteka iki 1832 m.“ („Biblioteka uniwersytecka w Wilnie do roku 1832“). Antrasis knygos leidimas pasirodė 1925 m. Pastarąjį autorius padovanojo Vac. Biržiškai ir įrašė dedikaciją: „P. Waclovui Biržiškai/ atminčiai/ Autorius/ 29.XI.1925.“ („P. Wacłowowi Biržišce/ w upominku/ Autor/ 29.XI.1925.“). M. Brenšteino darbą Vac. Biržiška išsamiai recenzavo žurnale „Knygos“. Pirmiausia jis teigiamai įvertino M. Brenšteino objektyvumą ir jo indėlį į Lietuvos kultūros istoriją. Vac. Biržiškos nuomone, recenzuojama knyga „yra tai pirmasis šioje srityje darbas, kurs pilnai nušviečia vieną Lietuvos didžiausiųjų kultūros įstaigų istoriją“²². M. Brenšteinas „nupiešė visą šios bibliotekos retų džiaugsmų ir skausmų vaizdą“²³. Dar vienas šio tyrinėtojo darbas atskleidė Vilniaus mokslo bičiulių draugijos (Towarzystwo przyjaciół nauk w Wilnie) bibliotekos

²⁰ Biržiška V. Viešųjų bibliotekų organizacija užsieniuose // Bibliografijos žinios. 1929. Nr. 3. P. 65–68.

²¹ Biržiška V. Privalomieji egzemplioriai // Bibliografijos žinios. 1929. Nr. 6. P. 169–172.

²² Biržiška V. Senoji universiteto biblioteka // Knygos. 1924. Nr. 4/6. P. 322–323.

²³ Ten pat, p. 323.

1907–1931 m. istoriją. Vac. Biržiška įsigijo Tartu ir Helsinkio universitetų bibliotekų veiklos istorijas. Jis turėjo monografiją apie Paryžiaus nacionalinę biblioteką. Vac. Biržiška sukauptė nemažai Lenkijos bibliotekų istorijos medžiagos. Jis skaitė istorinius darbus apie Krokuvos universiteto Jogailos, Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bei Poznanes, Torunės ir kitų miestų valstybines ir privačias bibliotekas. Daugelį šios literatūros šaltinių Vac. Biržiška panaudojo savo apžvalgoje „Bibliotekos“²⁴ ir minėtame „Lietuviškosios enciklopedijos“ straipsnyje. Čia jis rėmėsi L. Chavkinos, J. Filipkovskos-Šemplinkos, M. Brenšteino ir kitų autorių veikalais²⁵. Gana vertingas bibliotekininkystės literatūros rinkinys padėjo Vac. Biržiškos, kaip knygos istoriko, darbui ir KUB veiklos organizavimui.

Apibendrinamosios pastabos. Knygotyros spaudinių komplektavimas yra susijęs su Vac. Biržiškos profesinių poreikių tenkinimu. Rinkinio sudėtis rodo, kad Vac. Biržiška išsamiai susipažino su XIX–XX a. pirmosios pusės Rusijos, Lenkijos, Vokietijos ir kitų šalių knygotyros darbais. Jis sukauptė knygos istorijos, bibliografijos ir bibliotekininkystės teorijos bei istorijos leidinių. Vac. Biržiška juos analizavo, recenzavo, reikalingą medžiagą panaudojo moksliniam darbui. Užsienio mokslininkų G. Šneiderio, G. Bogengo ir kitų veikalai turėjo įtakos Vac. Biržiškos, kaip bibliografo ir knygos istoriko, teorinėms pažiūroms. Bibliotekininkystės ir bibliografijos mokslo laimėjimus Vac. Biržiška taikė Kauno universiteto bibliotekos veikloje. Knygotyros spaudinių rinkinys buvo pagalbinė medžiaga Vac. Biržiškos skaitytiems knygos istorijos ir bibliografijos kursams Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Rinkinys iki šiol neprarado savo mokslinės reikšmės, nes jame yra dauguma svarbiausių XIX–XX a. pirmosios pusės knygotyros darbų. Jo vertę padidina Vac. Biržiškos marginalijos ir jo amžininkų autografi. Marginalijos charakterizuoja Vac. Biržišką kaip skaitytoją, pasižymintį kryptingais moksliniais interesais. Amžininkų dedikacijos Vac. Biržiškai rodo jo didelę įtaką kitų bibliografų darbams ir lietuvių bibliografijos raidai. Ši medžiaga gali būti panaudota Vac. Biržiškos veiklai apibūdinti, nes knygotyros spaudinių rinkinys prisidėjo prie sėkmingo mokslinio, pedagoginio ir bibliotekinio darbo.

Kauno technologijos universiteto biblioteka

įteikta 1995 gegužės mėn.

NIJOLĖ LIETUVNINKAITĖ

THE BOOK SCIENCE LITERATURE IN THE PERSONAL LIBRARY OF VACLOVAS BIRŽIŠKA

S u m m a r y

The subject fields of science collection of Vaclovas Biržiška, its importance on scientific, pedagogical and practical activity of this famous bibliographer have been investigated.

Vaclovas Biržiška made a collection of books about 5 000 copies. In 1944 this collection was taken into Kaunas University Library. After reorganization of Kaunas University in 1950 the stock was distributed to

²⁴ Biržiška V. Bibliotekos. K., 1933. 56 p.

²⁵ Biržiška V. Biblioteka // LE. K., 1935. T. 3. Skt. 851–857.

several institutions. At present approximately 2 000 copies of this collection are in the Library of Kaunas University of Technology, about 1 000 copies has Vilnius University Library. We may find the books of this collection in the other largest Lithuanian libraries. Vaclovas Biržiška collected approximately 300 main theoretical and historical works on book science published in Poland, Russia, Germany and other countries from 19 up to first part of 20 century. Collection was formed of books and periodicals on book history, bibliography and librarianship. Vac. Biržiška had got significant collection on book history. There were the books of incunables science, books' art, collecting of rare and valuable books and other literature. Vac. Biržiška collected bibliography science and history, the works of Russian, Polish and German national bibliography.

The famous German scientist G. Schneider with his bibliography theory exerted a significant influence upon works of Vac. Biržiška and all Lithuanian bibliography. V. Biržiška gathered many different bibliographical lists (indexes).

The acquisition of works on book science is connected to Vac. Biržiška as a director of Kaunas University Library. He took care of applicability experience by foreign countries.

Acquisition of the personal library was related to his professional needs. He used this collection for studies, investigations and in the articles for „Lietuviškoji enciklopedija“. The most important bibliographers' works Vac. Biržiška reviewed in the journals: „Knygos“, „Baras“, „Bibliografijos žinios“. The book science literature was useful when he started teaching book history and bibliography in Kaunas University.

Vac. Biržiška adapted experience of foreign libraries in his library activity. The book science collection was very important supplement to scientific and practical activity of Vaclovas Biržiška.